

Magyarország és a hidegháború – rendszerszemléletben*

„[M]éltán emlegetjük Szent-Györgyi Albert 1937-ben Magyarországon szerzett Nobel-díját is, de azt nem gondolhatjuk, hogy nélküle máig nem fedezték volna fel a C-vitamint” – írja egy helyütt Békés Csaba nagy ívű monográfiájában. A nemzeti önértékelés dilemmáira – és mindkét irányban kilengő végleteire – int ez a példa, ahogy a kötet is jelentős hozzájárulás a reális – kritikus, árnyalt érvelésre nyitott – önszemlélethez. A szerző úgy vezeti végig az olvasót 1944 és 1991 között a magyar és a világtörténet főbb csomópontjain – anélkül, hogy a Ránki György által a magyar történettudományos gondolkodásba plántált mozgáster és kényszerpálya paradigmát nyíltan előtérbe helyezné –, hogy minduntalan tisztázza számára, mikor milyen nemzetközi feltételekkel kellett számolniuk a magyar külügy irányítóinak, és ők hogyan, milyen megfontolások mentén használták ki vagy engedték veszni a rendelkezésre álló – szűkebb vagy szélesebb – lehetőségeket. Az alcímben szereplő évszámok is úgy jelölik meg eme (ön)vizsgálat kereteit, hogy a kezdőpontot az az év jelenti, amikor a Vörös Hadsereg Magyarország területére lépett, a végpontot pedig az, amikor a Szovjet Hadsereg utolsó katonája – nem Szása, hanem Viktor – elhagyta az országot. Ez a két esemény keretezi azt a negyvenhét évet, amikor Magyarország a szovjet érdekszféra részeként kellett létezzen, és sajátos mozgás-

* BÉKES Csaba: *Enyhülés és emancipáció. Magyarország, a szovjet blokk és a nemzetközi politika 1944–1991*. Osiris Kiadó, Budapest, 2019. 397 p.

terét a blokk tagállamaként kellett megtalálnia, valamint érdekeit és céljait is e feltételrendszer mellett kellett meghatároznia és képviselnie.

Alapvető fontosságú tehát, hogy a szerző hogyan értelmezi a nemzeti érdek fogalmát. Ha nem kívánunk történelmi kérdéseknek teret engedni, akkor elegendő a nemzeti érdeket a nemzeti szuverenitással azonosítani, és megállapíthatjuk, hogy utóbbi a bipoláris korszakban, a Szovjetunió árnyékában nem létezett. Ebben a logikai keretben rekedve akár azt is mondhatjuk, hogy önálló magyar külpolitikáról nem is beszélhetünk a rendszerváltásig. Békés azonban „természetesnek” – adottnak – tekinti azt az állapotot, hogy egy állam a nemzetközi erőterben nem rendelkezhet korlátlan szuverenitással. Ám a másik véglet, a totális determináció sem fordul elő. Az egyes államok különböző erőforrásokkal, lehetőségekkel és kööttségekkel számolhatnak, de valamiféle érdekérvényesítő képességgel a világpolitikában meghatározó szereplőkkel szemben is bírnak, sőt az „erősek” és „gyengék” dinamikus viszonyában – a címben szereplő – emancipációs mozzanat is kódolva van. A nemzeti érdeket pedig e keretben nem értelmezhetjük abszolút értelemben, hanem mindig az adott feltételekkel számolva – vagyis a történész éppen úgy, ahogy egy politikus, kénytelen azokkal kalkulálni. Ezt a feltételrendszert Békés Csaba szerint három alapvető tényező határozta meg, amelyből helytelen volna kizárólag a szovjet függést kiemelni. A szakirodalomban ma már bevettnek számít – különösen az 1970-es évek végétől, az 1980-as évekre vonatkoztatva – kettős dependenciáról beszélni, amely felfogás már számol azzal, hogy Magyarország pénzügyi és technológiai függése is igen jelentőssé vált, így a szovjet mellett a nyugati reláció is meghatározta cselekvőképességét. Ugyanakkor ennek elemei már a desztalinizációs nyitással, az életszínvonal-politika által megkívánt gazdasági hatékonyságnöveléssel, az állandó valutahiánnyal megjelentek. Harmadikként pedig a szovjet blokk belső küzdelmeit, érdekellentéteit és érdekközösségeit hangsúlyozza, amely érdekek és ellenérdekek felismerése, követése önmagában hozzájárult ezen államok blokkon belüli emancipációjához.

Békés utóbbi kapcsán a „virtuális koalíciók” jelentőségét húzza alá. Ezek olyan konkrét kérdésekben fennálló – felismert – érdekegyezéseket takarnak, amelyekben nem jött létre tényleges szövetség, de az érintettek a blokkon belüli „lobbiküzdőlemben” azonos célokért léptek fel. Fontos felismeréshez jut el az olvasó, ha ráeszmél, hogy a nyitottság/biztonság, agrár/ipari, reformpártiság/reformellenesség tengelyek mentén egymást keresztező érdekszövetségek rajzolódnak ki, és a történelmi képzetekben állandónak tételezett csoportosítások rendeződnek át, ha egy másik tengelyre tekintünk.

A fogalmaknak kitüntetett jelentőséget tulajdonító szerző két kulcsfogalmat emelt ki a kötet címében. Az enyhülés a vizsgált évtizedek meghatározó nemzetközi keretrendszerét, a két szuperhatalom által vezetett katonai tömb, azok tagállamainak viszonyrendszerét jellemzi. A címben szerepeltetése azt a hangsúlyos állítást húzza alá, miszerint a világpolitika fő tendenciája a vizsgált korszak majdnem egészében az „enyhülés” – és a hidegháború igazán fagyos (itt igazán kínálja magát a képzavar: forró) szakasza az 1947 és 1953 közötti időszakra korlátozódott. Csak ebben a rövid periódusban állt fenn a valós veszélye annak, hogy a két szuperhatalom tényleges és közvetlen fegyveres konfliktusba keveredik. Mondhatni, végzetes konfliktusba. Békés éppen arra mutat rá, ahogy egy ilyen háborús konfliktus szükségszerűen végzetes lett volna. A hidrogénbomba feltalálása és hadrendbe állítása után a szembenálló felek is felismerték, hogy egy harmadik világháború egymás kölcsönös megsemmisítésével járna, így az önkorlátozás – és ezáltal az enyhülés – a hidegháború szükségszerű pályájává vált. Sőt, ha Szentgyörgyi nélkül az emberiség előbb-utóbb megismerte volna a C-vitamint, úgy az enyhüléshez, ha más forogatókönyvvel is, Sztálinnal együtt is eljutott volna a két szuperhatalom, mutat rá ennek 1953 márciusa előtti jeleire Békés. Vagyis – emeljük ki – az enyhülést nem a hatvanas években jelentkező folyamatként vagy a szakirodalomban külön, francia terminussal (*détente*) jelölt hetvenes évekkel azonosítja. Tegyük hozzá, ma már ez az értékelés viszonylag elfogadott a történettudományon belül, a szerző ugyanakkor egyfajta missziót

is vállal, amikor – akár kifejezetten a nyugati – közvéleményben rögzült értékelések helyreigazításáért száll síkra.

A címben szereplő másik kifejezés viszont nem a „hidegháborúra”, hanem a könyv másik „főszereplőjére”, Magyarországra vonatkozik. Azt a folyamatot írja le, amelyben a Szovjetunióanál átvett szatellitállam mind a blokkon belül, mind a világpolitikában bizonyos önállóságra tett szert. A történelem fintoraként a fentiek első fele, a szovjet blokkon belüli emancipáció ugyanazon naptári héten belül kapott elismerést, mint ahogy a magyar szuverenitásra mért egyik legnagyobb 20. századi csapás bekövetkezett: kedden, 1956. október 30-án adott ki nyilatkozatot a Szovjet Kommunista Párt (SZKP) vezetése a Szovjetunió és szövetségesei közötti viszony új, egyenlőbb alapokra helyezéséről, majd vasárnap, november 4-én fegyverekkel söpörték el a magyarországi forradalmat. Békés rámutat: távolról szemlélve az első, egy ideje érlelődő, nem pusztán a budapesti felkelés és a lengyel válság hatására gyorsan összetákolt szovjet deklaráció bizonyult a tartós elemnek, és a második – a forradalom leverése és a rendteremtés – az időlegesnek. Ám e fogalomban nem csak az rejlik, hogy a Szovjetunió – bár a megvalósításban válságról válságra, dilemmáról dilemmára következő zökkenőkkel – kénytelen volt belátni, hogy érdekszférájának államait, ha nem is egyenrangú szövetségesként, de szövetségesként kezelje. Azt is kifejezi, hogy ennek nyomán a Varsói Szerződés tagállamai a nemzetközi színpadon is emancipálódtak, a világpolitikai játszmákban a nyugati államokkal egyenlő értékű szereplőkké léphettek elő. Tegyük hozzá: a hidegháborús felállás megnövelte a térség és a térség államainak jelentőségét: a kelet-közép-európai vagy a délkelet-európai államok súlyát épp az adta, hogy a szovjet blokkhoz tartoztak. Mindez megnövelte fontosságukat – ezáltal diplomáciai érdekérvényesítő képességüket is – mind Nyugaton, mind a harmadik világban.

A szerző ezenfelül még egy emancipációról beszél a műben – a külügy emancipációjáról, amely meglátása szerint az 1960-as évek fejlődése nyomán kinőtt a Politikai Bizottság (PB) gyámsága alól, és mind önállóbb és professzionálisabb apparátussá vált. E felismeréssel nem vitatkoznék, mi több, inkább általánosabb

keretbe helyezném: erre az időszakra a magyar párt- és állami apparátusra általában is jellemzővé vált a professzionalizáció, a szakmai követelmények általánossá válása. Legfelső szinten érdemes például egy pillantást vetni a Magyar Szocialista Munkáspárt 1970 előtti és utáni kongresszusi beszámolóira: 1970-től válik uralkodóvá, hogy a fejlődést – természetesen politikai szándékoknak megfelelően – adatok sokaságával alátámasztva, állandósuló szerkezetben igyekszik a Központi Bizottság bemutatni. De hasonló mondhatunk el a – minőségi sztenderdeket a képzésen és végzettségi követelmények szigorításán keresztül emelő – újságírás területéről, ahol az 1960-as évek végén az állami sajtóirányítás szerve, a Tájékoztatási Hivatal is megnövekedett hatáskörrel és professzionálisabb, bürokratizált működéssel lépett feljebb az Agitációs és Propaganda Osztály mögé. Hogy az új gazdasági mechanizmus bevezetéséhez kapcsolódóan a gazdaságirányítás – országos és vállalati szintű – professzionalizációjáról ne is beszéljünk.

Bár a mű jelentős szemléleti hozadékaként a „nemzeti érdek” értelmezhetősége és elemezhetősége mellett áll ki, nem jelenti ez azt, hogy a szerző teljesen ad acta tenné a „régisémát”, miszerint a „liberálisabb”, avagy a szovjet modelltől nagyobb mértékben eltérő magyar belső fejlődés ára a magyar külpolitika nagy fokú lojalitása volt. Békés ugyanakkor ezt nem tekinti sem teljes önfeladásnak, sem abszolút alávetettségnek, hanem a korábban említett hármass meghatározottság velejárójának, amelyben a magyar külpolitika mindenekelőtt addig és úgy igyekezett kihasználni saját mozgásterét, míg az nem ütközött szilárd szovjet érdekekbe. Amennyiben igen, úgy ott is igyekezett felmérni, miképp lehetne az adott érdek képviselhető és részben menthető, vagy ha ez nem volt lehetséges, miképp volna az érdeksérelem más területen – például kétoldalú gazdasági alkukban – kompenzálható. Ebből adódik, hogy ezek semmiképp nem voltak látványos sikerek, hiszen a könnyen megragadható elemnek – ami félre is viszi a megfigyelőt – rendre a kényszerű érdekeladás bizonyult. Sokkal látványosabb és érzelmileg is felkavaróbb például, midőn a magyar – de tegyük hozzá, a sportsikerekre sokkal erőteljesebben legitimációt építő NDK – csapat is távol maradt az 1984-

es olimpiától, miközben a bevonuló román csapatot hangosan ünnepelte a Los Angeles-i közönség annál, hogy Kádár János 1984-ben, a szovjet–amerikai kapcsolatok lokális mélypontján négy fontos NATO-tagállam vezetőjével is találkozott. Vagyis a felszíni tapasztalat a megalkuvó, önálló külpolitikai törekvéseket feladó magyar diplomácia mellett szólhat, a mélyfúrások viszont a fenti, összetettebb képet rajzolják ki. A szerző is rámutat, a „román út” ebből a szempontból más volt, a román vezetés a Varsói Szerződésen belül külpolitikai különutasságával tűnt ki már az 1960-as évek első felétől. Ilyen látványos pillanat volt korábban 1967, amikor Románia felvette a diplomáciai kapcsolatokat az NSZK-val, míg Magyarország kívárta, míg szövetségesei rendezik a viszonyukat a nyugatnémet állammal.

Jellemző adalék ehhez Boldizsár Iván újságíró, de a *New Hungarian Quarterly* szerkesztőjeként kvázi országimázs-formáló civil diplomata 1970-es találkozása William P. Rogers amerikai külügyminiszterrel Washingtonban. A magyar fél feljegyzése szerint Rogers kifejezetten arra kérte a magyar zszurnalisztát, hogy foglaljon állást, hol nagyobb fokú a szabadság, Magyarországon vagy Romániában. Boldizsár pedig – természetesen értve a célzást – válaszát azzal kezdte, hogy Románia látszólag „rugalmasabb” külpolitikai gyakorlatot folytat, míg Magyarország „a Szovjetunióval való szoros baráti kapcsolatok” híve. Sőt, ezek után sem a magyar külügy háttérben végzett – talán előtte részleteiben nem ismert – munkáját állította szembe, legalábbis a feljegyzésébe ilyen részletek nem kerültek be, hanem az alapsztereotípiának megfelelően a „szocialista demokrácia” fejlődéséről beszélt. Vagyis a szovjet érdekekhez történő idomulást a mindennapi élet szabadabb légkörének ismertetésével ellensúlyozta – ha egyáltalán tisztában is volt a moszkvai és a Varsói Szerződésen belüli magyar érdekérvényesítési gyakorlattal, az amerikai fél előtt ezt nyilván nem taglalhatta.¹

Az a pillanat, amikor Békés úgy érzi, Kádár János mégsem a nemzeti érdeket választotta, vagy, jóindulattal szemlélve, nem

¹ Boldizsár Iván feljegyzése Rogers amerikai külügyminiszterrel folytatott beszélgetéséről (1970. július 25.). Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára XIX-A-24b. Minisztertanács Tájékoztatási Hivatala. 46. doboz.

mérte azt fel jól, 1958-ban következett be. A magyar és román döntés akkor is eltért. Hruscsov ekkor ajánlotta fel e két ország vezetésének, hogy az 1955-ös osztrák államszerződés után tiszta jogalap nélkül ott tartózkodó szovjet csapatokat visszavonja, hogy a Nyugat felé ezzel is a békés együttélési politika bizonyosságát adja. Békés úgy látja, Kádár ekkor tévesen mérlegelt, hibásan állította fel a prioritásokat két politikai érdek között: a szovjet csapatok kivonásának erkölcsi-politikai hatása helyett a szovjet csapatok jelenléte mellett alacsonyán tartott védelmi kiadásoknak köszönhetően felpörgetett életszínvonal-emelés politikai hatását választotta. Vagyis a szerző a szovjet csapatok jelenlétét nem kifejezetten a szuverenitás mentén elemzi, ám kérdés, hogy Kádárnak ebben a döntésében – két évvel a forradalom eltiprása után, Nagy Imre kivégzésének évében – nem játszottak-e belpolitikai, illetve személyes megfontolások, lelki tényezők meghatározó szerepet.

Érdemes e momentum mellé helyezni egy másik, nem sokkal későbbi, részletesebben taglalt helyzetet, amikor Kádár kifejezetten felvállalta a szovjettől eltérő magyar álláspontot, mind Moszkvában, mind – finom formában – a magyar nyilvánosság előtt. Erre 1964 október–novemberében, Hruscsov váratlan lemondatása után került sor, amikor Kádár határozottan kiállt amellett, hogy a Hruscsov elleni szovjet kritika – és a személyi kultusz fogalmának kiterjesztése – nem átveendő automatikusan a magyar nyilvánosságban. Sőt ahhoz is ragaszkodott, hogy a Hruscsov-időszak magyarországi pozitív értékelése továbbra is érvényes maradjon. Ezenfelül a Szovjetunióval szembeni szövetségi emancipáció védelmében is fellépett, amellett érvelve, hogy ami a Szovjetunóban történik, nem lehet csupán szovjet belügy, a szövetségesek szempontjaira is tekintettel kell lenni.

Békés Csaba egyik kiemelt tétele, hogy a hidegháborús küzdelemben különbséget kell tenni tényleges, „forró” válságok és pszeudoválságok között. Egyes eseménysorok nem azért kapják a pszeudo minősítést, mert például nem jelentettek akkora kihívást a szovjet blokkon belül, mint a „rendes válságok”, sőt mint látni fogjuk, nem egy esetben a szovjet rendszer számára súlyosabbnak is bizonyultak. Ám nem kezdték ki azokat a ke-

reteket, amelyek a második világháború vége óta fennálltak, és amelyeket a felek igyekeztek is tiszteletben tartani. Válságként a szerző azokat a konfliktusokat értelmezi, ahol ezeket a határokat valamelyik fél megszegte, vagy a másik fél így tekintett bizonyos lépésére. Jellemzően a szovjet lépések váltottak ki ilyen reakciókat, mint a Szovjetunió megjelenése a Karib-tengeren (kubai rakétaválság), a megoldatlan berlini kérdés (berlini fal) az 1960-as évek elején, vagy a Perzsa-öböl felé való esetleges terjeszkedés (afganisztáni válság) az 1980-as évek elején. Ugyanakkor Békés azt is hangsúlyozza, hogy a szuperhatalmak ezen válságok alkalmával is jellemzően nagy fokú önmérsékletet tanúsítottak, ami nagyban hozzájárult ahhoz, hogy végeredményben mégis megmaradjanak az enyhülés koordináta-rendszerében.

Ezzel szemben a pszeudoválságok a tényleges hidegháborús kríziseknél mélyebb sebeket ejthettek a szocialista világrenden belül, anélkül, hogy az a szembenálló felek összecsapásának veszélyét hordozták volna. A szovjet blokk tizenkét évenként (1956 – 1968 – 1980/81) visszatérő nagy válságai ebbe a körbe tartoztak, ám a konfrontáció réme csak a magyar forradalmat lengte körül, mivel az volt a sorban az első, amikor a fenti mechanizmusok szakítópróba elé kerültek, és a második világháború után kialakult világrend a gyakorlatban is megmértetett. Nem csak magyar vonatkozása és Békés személyes érdekeltsége indokolja, hogy 1956 nemzetközi körülményeinek bemutatása kiemelt figyelmet kapott a kötetben. A koreai háború után ez volt az enyhülés időszakának első nagy válsága, és az Egyesült Államok tiszteletben tartotta a szovjet befolyási övezetet, egyben kihátrált a saját „felszabadítási retorikájából”. Békés azonban mégsem ezzel – vagy a Szovjetunió, még kevésbé a Kádár-kormány sakkban tartásával – magyarázza, hogy a magyar ügy több mint fél évtizeden át az ENSZ napirendjén maradt, hanem azzal az általánosabb, a harmadik világban – a dekolonizáció nyomán – kibontakozó versengéssel, amelyben a Szovjetunió diszkreditálására alkalmas magyar ügy a befolyásolási küzdelem egyik eszköze lehetett. Másik oldalról, szovjet részről pedig nem november 4-ét, hanem október 23-át tekinti kulcspillanatnak. Azt hangsúlyozza ugyanis, hogy november 4-én – de tulajdonképpen már október

legvégétől – az SZKP vezetése kényszerpályán mozgott, a magyarországi változások minden szintéren messze túlszaladtak azon, amit a Szovjetunió még tolerálhatott. Ám ebben Békés szerint maga a szovjet pártvezetés katalizátor szerepet játszott, mivel akkor, amikor még valódi döntési helyzetben volt – vagyis két héttel korábban –, rossz választ adott. A szerző Mikojan-doktrínának nevezi az akkor kisebbségben maradó politikus által képviselt alternatívát, amely elvetette a katonai beavatkozást, és a párhuzamosan futó lengyel eseményekhez hasonlóan belső rendteremtésnek adott volna esélyt.

A sors fintora – emeli ki a szerző –, hogy amikor egy következő „pszeudoválság” alkalmával – vagyis 1968-ban – Brezsnyev alkalmazni akarta a Mikojan-doktrínát, Alexander Dubček nem vállalta ezt a szerepet, így végül a Varsói Szerződés fegyveresen vetett véget a prágai tavasznak. Békés e ponton azt emeli ki, hogy a szovjet vezetés ennek ellenére nagy fokú önmérsékletet tanúsított, a csehszlovák fejlődés már késő tavasszal is rohamléptekkel szaladt a létező szocializmus – Moszkva által tolerálható – intézményrendszerétől a polgári demokratikus átalakulás felé. Itt felvethető, hogy alkalmazható-e az 1989/1990-es párhuzam: a szerző ugyanis azzal érvel, hogy a rendszerváltás idején ez a fajta rapid transzformáció meg is történt, a felgyorsuló változások közepette Kelet-Közép-Európában a szovjet rendszereket polgári demokratikus berendezkedés váltotta fel. Ám akkor egyrészt a változások a térség egészén – és nem egy országán – söpörtek végig, egy olyan pillanatban, amikor a „szovjet érdek” fegyelmező ereje is kihullott a képletből. Épp a szerző tesz hozzá sokat ennek megértéséhez az 1968-ban Csehszlovákiában a gyakorlatban is kipróbált Brezsnyev-doktrína lebegtetésének és implicit visszavonásának tárgyalásával.

Az 1968-as csehszlovákiai invázió Kádár János számára is politikai kudarc volt. Az ő sajátos helyzetét, szimpátiáit, a magyar érdeket is szem előtt tartó közvetítési kísérletét, a Varsói Szerződésen belül magára maradását mások is elemezték.²

²Lásd erről FÖLDES György: *Kádár János külpolitikája és nemzetközi tárgyalásai, 1956–1988*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2016. A reformpárti virtuális ko-

Ahogy Békés értékeli, Kádár a materiálisan jobb, de erkölcsi veszteséggel járó döntést hozta meg azzal, hogy a Magyar Népköztársaság hadserege – a románnal ellentétben – részt vett a Varsói Szerződés katonai akciójában. Ugyanakkor felvetném, Kádár ebben a szituációban – szövetségesei rosszzallását is vállalva – elment a végsőkig, miközben a fentebb is tárgyalt lojális szövetségesként az ellentéteket nem engedte a nyilvánosságban megjeleníteni. Az erkölcsi veszteség pedig elsősorban az „emberarcú szocializmus” hazai szimpatizánsainak körében érthető, a Nyugat ezt a lépést előre „beárazta”, és semmiképp nem gátolta meg, hogy a következő évtizedben a magyar gyakorlat és kifejezetten Kádár személyes reputációja magasra szökjön az Elbán túl.

Ahogy az is túlzás talán – egy nem pszeudoválság kapcsán –, hogy 1980 elején az afganisztáni szovjet beavatkozás kapcsán tartott PB-vitából azt a következtetést vonjuk le, hogy ez Kádár János politikai bukásának a kezdete. Mit lássunk ugyanis abban, hogy Kádár itt lényegében egymaga került szembe a PB egészével, és így vitte végig az akaratát, vagyis a szovjet akaratot (a nyugati érintkezések visszafogását)? Azt, hogy a magyar pártvezetésben csak Kádár volt képes átlátni a nemzetközi helyzetet és mozgásteret annak összetettségében, avagy azt, hogy egy krízishelyzetben alattvalói reflexei rezdültek meg és bizonyultak erősebbnek? E kérdés szempontjából a Békés Csaba által is bemutatott „utójátékra” javasolom hagyatkozni, amikor is a magyar vezetés, első lépésben „behódolva” a szovjet kérésnek, nem hagyta annyiban az ügyet, hanem – ismét csak „láthatatlan” – diplomáciai manőverekbe kezdett Moszkvában, hogy elérje, mégse essen vissza a nyugati kapcsolatok szintje. Kádár és a magyar diplomácia 1980-as évek első felében – a Békés által stand-by détente-ként értelmezett konfliktusosabb időszakban – játszott szerepe, és ennek nyugati elismertsége, sőt Moszkva által tudomásul vétele arra mutat, 1980 januárjától még nem a lejtő következett.

Összességében azt kell kiemelnünk és méltatnunk a szerző látásmódjával kapcsolatban, hogy a lényegi elemekre, a struktúra fő építőköveire koncentrált. A kép egésze érdekli, és ezt szeretné konkrét tényanyaggal, nagy bizonyító erővel kifejtve olvasójával is megértetni. Ebben pedig bizonyos – pozitív – küldetéstudat is vezérli: a nemzetközi kapcsolatok második világháború utáni történetének – nemegyszer rosszul, féloldalasan rögzült – közhelyeit szeretné korrigálni. Ez a szándék indokolja azt a sűrűre szőtt fogalmi hálót is, amely nem öncélú játék a szavakkal, és nem azzal magyarázható, hogy a történész mindenképpen oda tegye saját névjegyét az asztalra, hanem az ismert jelenségek újradefiniálását, új megvilágításba helyezését, átértelmezését szolgálja.

Mindez viszont megköveteli, hogy az olvasó már bizonyos szintig jártas legyen a korszak eseménytörténetében. Aki a nagy építmény kicsi legókockáira kíváncsi, például arra, hogyan szőtték a bizalom szálait szovjet vagy amerikai oldalról a sakkcsapatok találkozóin, vagy a művészi nagygyűttesek fellépésein át, hogyan, milyen lépések sorozatát követően került le végül a magyar ügy az ENSZ-közügyülés napirendjéről, vagy miképp kísérelte meg a magyar diplomácia a sajátos nemzeti érdek érvényesítését kétoldalú relációkban vagy multilaterális fórumokon, például a Helsinki Záróokmány aláírását követő utókonferenciákon, annak szükséges marad más kiadványokat is kézbe venni. Ám ez a munka segíti azok anyagát is új összefüggésekben látni.

Takács Róbert